

2021

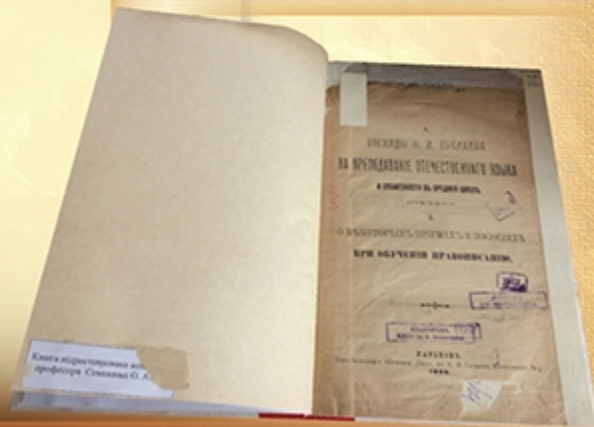

ХАРЧЕНКО
Василь Іванович
професор
(1866-1937)
Призначився університетом у 1908 році.
Підписав історію університету урядовою
меморандом, урядом Ольгінською І Погобою.

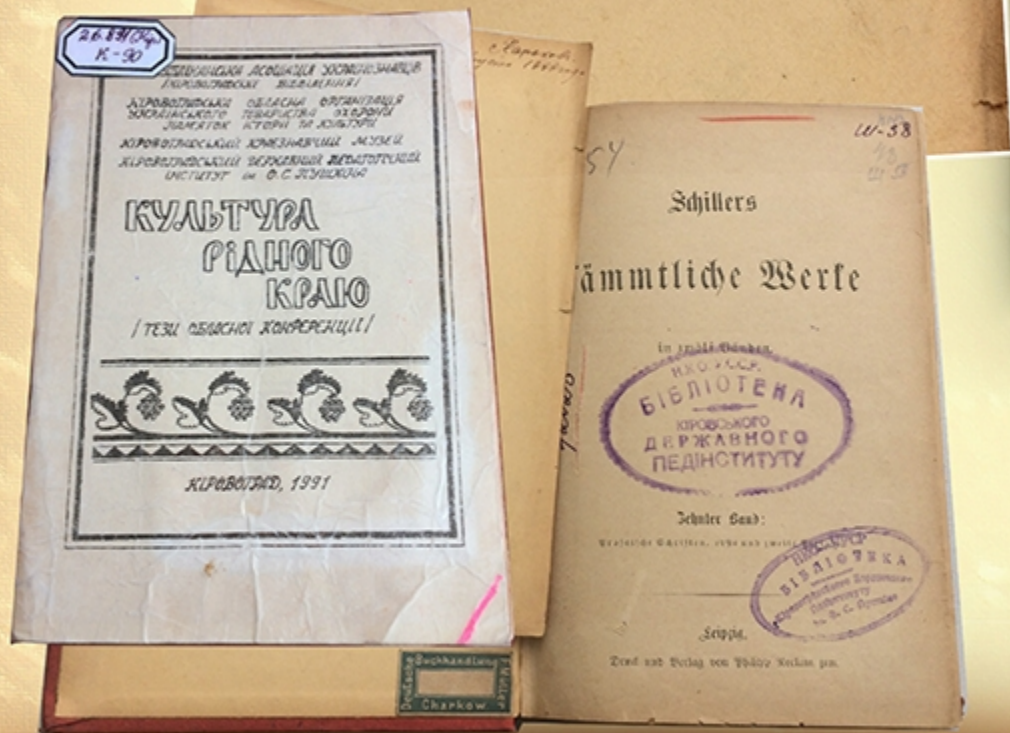
Творча спадщина
ВАСИЛЯ ХАРЧЕНКА
у фондах бібліотеки ЦДПУ ім. В. Винниченка
(до 100-річчя університету)

До уваги користувачів бібліотеки –
твори талановитого просвітителя, вченого-
філолога, педагога
й організатора освітянської справи
Василя Івановича Харцієва,
а також дослідження, присвячені життю
та діяльності вченого,
які знаходяться в рідкісному фонді
та читальному залі № 1
бібліотеки ЦДПУ ім. В. Винниченка
і в мережі Інтернет.

Один з перших...
(до 100-річчя університету)

Матеріали стануть
в нагоді
дослідникам,
викладачам,
студентам
при вивченні
історії української
освіти, науки
і культури,
української мови
і методики її
викладання,
краєзнавства.

Один з перших...
(до 100-річчя університету)

Объ устройствѣ библиотеки учебниковъ при Обществѣ попеченія о бѣдныхъ ученикахъ 2-й Харьковской гимназіи ¹⁾.

Сбереженіе есть верное приобритіе (итал. посл.).
Истинный фанатроманъ должно признавать тѣхъ въ особенности, которые научаются возлагать сажею себя.

Смѣяясь.

Бережливость — одна изъ тѣхъ добродѣтелей, которыя не пользуются обширнымъ расположеніемъ. Ее обходятъ обыкновенно въ программѣ домашняго воспитанія; что же касается школы, то она и подавно лишена возможности и средствъ вліять въ этомъ смыслѣ на воспитанниковъ. Научно-педагогическія задачи школы заставляютъ ее отрѣшаться отъ частныхъ интересовъ практической жизни и даже забывать о существованіи этой ст-

¹⁾ Извлеченіе изъ доклада Б. А. Краевского, читаннаго въ засѣданіи членовъ Общества попеченія 17 марта 1896 г. Доставлено В. И. Харціевымъ.

Прим. ред.

Приложенія.

Имя и т. п.	Когда, отъ кого и за какиѣ № приобритена?	Когда, кому и за какиѣ № выдана

4 Т 78

Краевскій Б. А. и В. И. Харціевъ.

Объ устройстве библиотек учебниковъ при Обществѣ попеченія о бѣдныхъ ученикахъ 2-й Харьковской гимназіи / Б. А. Краевскій, В. И. Харціевъ // Труды педагогического отдела Харьковскаго Историко-Филологическаго Общества. Выпуск IV / под редакціей проф. Н. О. Сумцова. — Харьковъ : Типографія Губернскаго Правленія, 1897. — С. 107–115.

Взгляды Ф. И. Буслая на преподавание отечественного языка
и словесности в средней школе.

I.

Заслуги Ф. И. Буслая, как педагога, вполне определяются следующими словами адреса Московского университета по случаю 50-летнего юбилея его деятельности:

«Вы начали свое служение русскому слову коренною реформою преподавания отечественного языка в низших и средних учебных заведениях. Научная и педагогическая начала, положенная в основу этой реформы, быстро вытеснили схоластику и рутину, дотоле господствовавшая в преподавании этого первенствующаго в народном образовании предмета».

В чем же состояла эта реформа преподавания отечественного языка в средних учебных заведениях? Ответом на этот вопрос является первый крупный научный труд Ф. И. Буслая «О преподавании отечественного языка», вышедший 2-мъ изданиемъ в 1867 году. Сочинение это сдѣлалось давно уже библиографическою рѣдкостью, о чемъ можно только сожалѣть, такъ какъ въ немъ мы находимъ прекрасное систематическое изложение и рѣшеніе тѣхъ насущныхъ вопросовъ, занимающихъ постоянно въ нашей педагогической литературе и критикѣ».

ВЗГЛЯДЫ Ф. И. БУСЛАЕВА
НА ПРЕПОДАВАНІЕ ОТЕЧЕСТВЕННОГО ЯЗЫКА
И СЛОВЕСНОСТИ ВЪ СРЕДНЕЙ ШКОЛѢ.
О НЕКОТОРЫХЪ ПРИЕМАХЪ И ПОСОБІЯХЪ
ПРИ ОБУЧЕНІИ ПРАВОПИСАНІЮ.

1932
БИБЛИОТЕКА
КДЛУ им. В. Буслая
ХАРЦІЕВЪ
Типо-Литографія «Печ. Дѣло», ул. К. П. Георгіа, Кіево-Славянск., № 7.
1899.

4Р X 22

Харцієвъ В. И.

Взгляды Ф. И. Буслая на преподавание отечественного языка
и словесности в средней школе. О некоторых приемах и пособиях при обучении
правописанию / В. И. Харцієвъ. – Х. : Типо-Литографія «Печ. дело», 1899. – 47 с.

платья (при суживов), галози, кружку для питья, мыло и гребень, почтовую бумажку, конверты, карок, записную книжку (для веденія дневника) и, по желанію, башмак и непромокаемый плащъ. Всѣ вещи каждый ученикъ запаковываетъ въ одинъ свертокъ, а всѣ свертки укладываются въ общія корзины и перевозятся въ багажѣ.

Что касается до обязанности достопримѣчательностей тѣхъ мѣстъ, въ которыхъ останавливаются путешественники, то распорядитель поѣздки входить по этому поводу въ сношенія съ мѣстными учреждениями и лицами, компетентными по этому вопросу. Помимо этого, относительно историческаго и географическаго интереса лежащихъ на пути мѣстностей и Волги ученики до отъѣзда получаютъ указанія отъ гимназическаго преподавателя этого предмета, причѣмъ будетъ составленъ для руководителя поѣздки особый конспектъ. (См. выше Хар. Вѣд. 1896 г. № 144).

В. И. Харціевъ.

Объ организаціи ученическихъ экскурсій.

Въ ряду образовательныхъ средствъ, которыми располагаетъ наша школа, самое важное мѣсто занимаетъ безспорно книга, учебникъ. Полезность учебника ограничивается исключительно сферой отвлеченнаго разсужденія, сложнаго анализа фактовъ. Иначе и не можетъ быть иначе, гдѣ въ основу обученія положены фалогія и математика, т. е. науки, гдѣ въ основу обученія положены преподаванія играть естественную роль въ низшихъ классахъ, а въ старшихъ даже и естественнаго. Главная цѣль средней школы поднять воспитанника на высоту научнаго обобщенія, научить его уже въ строгой логической классификаціи, дисциplinировать его умственныя силы для продолженія образованія въ высшей школѣ.

Такой взглядъ на задачу средней школы можетъ показаться одностороннимъ, несправедливымъ. Намъ кажется, что школа даетъ своимъ воспитанникамъ не одніи голыя схемы, не одніи классификаціи, она сообщаетъ и имъ сообщать учащимся факты природы и жизни человѣческой.

Во введеніи древнихъ классиковъ, отечественной и новыхъ иностранныхъ литературъ, стихотвореній, повѣстей, лексиконы роднаго и иностранныхъ языковъ, задачники, географическіе и естественно-историческіе атласы представляютъ матеріалъ въ гораздо большей степени схематическій, отвлеченный, чѣмъ модель жанины, корабля, скульптурная изображенія людей и животныхъ и образы различнаго рода коллекцій.

Мы называемъ тѣмъ не жите все это фактами, существующими и въ наукѣ, фактами дѣйствительности только по привычкѣ и слышать эти именно факты. Но достаточно простаго сопоставленія съ дѣйствительностью, чтобы эти факты оказались схемами, обобщен-

4 Т 78

Харціевъ В. И.

Харціевъ В. И. *Объ организаціи ученическихъ экскурсій* // Труды педагогическаго отдела Харьковскаго Историко-Филологическаго Общества. Выпуск IV / под редакціей проф. Н. О. Сумцова. — Харьков : Типографія Губернскаго Правленія, 1897. — С. 21–40.

бы прочесть и некоторые выдержки аналитического содержания (стр. 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000).

Прочее того, нужно помнить, что Домострой находится в средине между Поучением Владимира Мономаха и Духовной Татищева, чтобы при изучении литературы Петровского периода сравнить оба памятника и указать на те новые идеи, которые проглядывают в записках Татищева своему сыну Еяграфу, не утратив из виду и тех нравственных правил жизни, которые унаследованы от старины. При таком изучении содержания памятников ясно будет определение истории литературы, как истории духовного развития народа.

После чтения и разбора отрывков следует перейти к обобщению, следуя правилу: от примера к выводу, пользуясь вопросами: Какая главная цель сочинения? Что можно этой цели невольно изобразить составитель в своей книге? Какое хозяйство и какой быт имели в виду автор Домостроя? В каком быту преимущественно сохранились еще и теперь обычаи и порядки Домостроя? Почему в высших слоях народа не замечаем следов образа жизни, предписанного Домостроем? Каковы общия нравственные положения Домостроя? Как смотреть на воспитательную роль Д.? В чем состоят обязанности главы дома по Домострою? Какие стилистические особенности Домостроя?

В. И. Харціевъ.

О школьном изучении Домостроя.

Одним из наиболее трудных вопросов, которые приходится разбирать каждому начинающему преподавателю русского языка, является вопрос о том, как преподавать историю древней письменности, которая во последних учебным планам приурочена к 5 классу и отчасти к 6 в классических гимназиях. Некоторые полагают, что история литературы, как наука, совершенно немислива в средних учебных заведениях: это наука — университетская; в гимназиях можно изучать только образцы литературных произведений и то не всегда целиком, а в отрывках, так как или по объему или по своему содержанию многие произведения не пригодны для школьного изучения в целом состав. Это взгляд ясно и точно выражен и в официальных программах, и в учебных планах, предписывающих изучать отдельные образцы русской словесности с одной стороны их содержания и формы, не вдаваясь в историко-литературные подробности преподавателя — ознакомить

4 Т. 78

Харціевъ В. И.

О школьном изучении Домостроя // Труды педагогического отдела Харьковского Историко-Филологического Общества. Выпуск IV / под редакцией проф. Н. О. Сумцова. — Харьков : Типографія Губернскаго Правленія, 1897. — С. 41–50.

ОГЛАВЛЕНИЕ

Предисловие выпускающего редактора к 4-му изданию	Стр. VII
Вступная статья коллегий редакторов до 4-го издания	IX
Вступная статья одного из учнів Потебні (В. І. Харцієва)	X
Предисловие ко 2-му изданию	XXVIII
Предисловие к 3-му изданию	XXX
Мысль и язык.	
I. Намеренное изобретение и Божественное создание языка	1
II. Беккер и Шлейхер	7
III. В. Гумбольдт	22
IV. Языкознание и психология	39
V. Чувственные восприятия	52
VI. Рефлективные движения и членораздельный звук	64
VII. Язык чувства и язык мысли	73
VIII. Слово, как средство апперцепции	91
IX. Представление, суждение, понятие	113
X. Поэзия. Проза. Ступение мысли	144

ВСТУПНА СТАТТЯ ОДНОГО З УЧНІВ ПОТЕБНІ.

Перевиданий, з думки учнів А. А. Потебні. в 1892 р. досі «Думка й мова» через 30 років по першому своїому з'явленні в світ на сторінках Журн. Мін. Нар. Освіти в 1862 р., де він знайшов собі справжнє кладовище, в цілій низці наукових розвідок нашого вченого має особливе, виключне місце. Він є ключ до розуміння всієї його наукової діяльності й правдивої оцінки важливіших наслідків її; він разом з тим і пояснює, чому вплив Потебні в царстві університетських слухачів, найближчих і безпосередніх його учнів та в широких наукових колах не призвів до утворення школи; чому роки двадцять по його смерті могла з'явитися в Вістях Другого Відділу Академії Наук стаття якогось Соколова, що доводила, на думку Потебні був кепський лінгвіст й фільольог (в своїй ролі сучасний факт в історії російської науки!). Потебня важкий і незрозумілий факт в історії російської науки!

4 П 64

Харцієв В. Вступна стаття одного з учнів Потебні / В. І. Харцієв // Потебня А. А. Полное собрание сочинений. Том первый: Мысль и язык / под. ред. Комитета по изданию сочинений А. А. Потебни при Всеукраинской Академии наук. – Изд. четвертое, переосмотр. и исправл. – К. : Гос. Из-во Украины, 1922. – С. X–XXVII.

4 П 64

Харцієв В. Вступна стаття одного з учнів Потебні / В. І. Харцієв // Потебня А. А. Полное собрание сочинений. Том первый: Мысль и язык / под. ред. Комитета по изданию сочинений А. А. Потебни при Всеукраинской Академии наук. – Изд. пятое, переосмотр. и исправл. – К. : Гос. Из-во Украины, 1926. – С. XII–XXX.

ход вышеуказанных синтаксического языка. Не ограничиваясь сюда явлений, он останавливается в языке различных для их глубокомысленными гипотезами. С этой стороны как двух первых уже изданы, является несомненным предмет труда — освещает и дает ему настолько видное и по русскому языку, что и приветствиям со стороны и притом не одних профессоров русской словесности, а и многих из них. Из записок настольно книгу. Все третьей части сочинения науки о родном языке: языка в значительной степени, а научный взгляд и понимание общих грамматических правил, что в третьей части исправляет полужестких двух частей: скорейший что может предостеречь и выводов из таких,

териалы третьей части, тем; некоторые из них, о безличных предложениях в области русского ичужеземными исключе- ружкопиях готовыми

ише, и притом воз- третей части. Из за- бени представляется еки и отечественного

В. И. ХАРЦИЕВ

НОВЫЙ ТРУД ПО ИСТОРИИ ЯЗЫКА
И МЫСЛИ А. А. ПОТЕБНИ
(Посмертное издание)¹

III ТОМ „ИЗ ЗАПИСОК ПО РУССКОЙ ГРАММАТИКЕ“
А. А. ПОТЕБНИ. 1—V, 1—666.

Вышедшее на днях из печати исследование покойного А. А. Потевни под общим заглавием „Об изменении значения и заменах существительного“ припадает к следующему основному положению первых двух томов записок по русской грамматике.

„В жизни языка грамматические разряды возникают, изменяются, заменяются и другие, вместе с чем изменяется и весь строй речи“ („Из записок...“, II, 76—77).

„Из рассмотрения составных членов предложения можно вывести, что в русском языке и других заметно: увеличение продуктивности имени и глагола и стремление сосредоточить ширине области несогласуемых падежей (объекта) насчет согласуемых (атрибута) и увеличение разницы между существительными и прилагательными“ (ibid., 534—535).

Далее, в небольшом введении, А. А. Потевни определяет общий характер своих исследований в области истории языка и устанавливает разницу между своим взглядом на историю мысли, выражающуюся в истории языка, и взглядами М. Мюллера и других, отмечая при этом ложные методологические приемы и предрассудки научного языкознания.

Т. к. в истории языка заслуживает общего внимания исследование не звуковой наружности слов, которое при всей своей важности имеет лишь служебное значение, а мысленного содержания слов, невозможного, не существующего без языка, созда-

¹ Печатается по тексту, опубликованному в „Трудах педагогического отдела Харьковского историко-филологического общества“, вып. 5, 1899, с. 143—162.

4Р
П64

А. А. ПОТЕБНЯ
ИЗ ЗАПИСОК
ПО РУССКОЙ
ГРАММАТИКЕ

ТОМ
IV
ГЛАГОЛ

4Р П 64

Харциев В. И.

Новый труд по истории языка и мысли А. А. Потевни (Посмертное издание) / В. И. Харциев ; печатается по тексту, опубликованному в «Трудах педагогического отдела Харьковского историко-филологического общества», 1899, вып.5, с. 143-162 // Потевня А. А. Из записок по русской грамматике. Том IV, вып. II: Глагол / А. А. Потевня ; общ. ред. Ф. П. Филина, подготовка изд., вст. ст., приложения В. Ю. Франчук. — М. : Просвещение, 1977. — С. 365—382.

Видатні мовознавці нашого краю: Від Віктора Григоровича до Віталія Скляренка

(Закінчення. Початок на 1-й стор.)

Зокрема, учень Віктора Івановича, викладач Елисаветградського земського реального училища В.М.Ястребов у своїй промові про значення цієї події для місцевої громади, немов передувачи лише, говорив: „Подорожувало себе откровенно высказати опасение: придут ли кому-либо из отъезжающих чужестранцы, зачем Елисаветградскую историю этот прекрасный памятник? не лучше ли было бы этому памятнику находиться в каком-нибудь центре? для кого здесь будет он выполнять свое назначение и не будет ли он забыт и сам и забыт очень скоро?“ Шодо першого й другого запитань, то, не вагаючись, відповімо: Елисаветград заслу-

шиших (особливо з діалектології).

16 липня 1931 року Євгена Федоровича органи НКВС заарештували за сумнозвісною 58-ю статтею, через два тижні на допиті 71-річний професор «контрреволюціонера» помер. Можливо, комуся не сподобалося прізвисько Будде (воно скандинавського, точніше шведського, походження)? Взагалі, серед видатних російських мовознавців прочуд багато не етнічних росіян. Законодавців нового російського правопису, яким користувались до 1918 року, Яків Грот (1812-1893) та упорядник Словника церковнослов'янської мови, видавець «Остромирового Євангелія» Олександр Востоков (справжнє прізвисько Остен-Сакен) (1781-1864) за походженням німці. Микола Греч (1787-1867) — упорядник першої російської граматики — наліваць, наліваць. Навіть автор знаменитого «Толкового словаря живого великорусского языка» Володимир Даль (1801-1872) — за батьком наліваць, за матір'ю — наліваць француз і наліваць. От хто створив російську філологічну науку, от в якій чудовій компанії перебував наш земляк!

У 2005 році в серії «Лингвистическое наследие XX века» були перевидані праці Будде «Очерк истории современного русского литературного языка» та «Русский язык» зазначать до книги «Русский язык» зазначать до книги «...Эта книга была задумана как...

Євген Будде

щених. К найбільше успішним існуючим мовознавцям можна віднести волоніє, сподіватись (інтерлінгва), що. Однак найбільшому знаменитості пошуку мови есперанто. Всі ці мови зробили широкі висновки у світі й багатьох прихильників.

Волоніє, що означає «світова мова», був створений у 1879 році нідерландським священником Лодовіком Шлейером. Мову есперанто (той, що сподівастись) придумав польський лінгвіст Людвік Заменгоф у 1887 році. Ідо (ікшаджос) — удосконалений варіант мови есперанто — був сконструйований у 1907 році.

А от міжнародну штучну мову окциденталь (що означає «західний»), пізніше перейменовану в інтерлінгва, придумав наш земляк Едгар де Валя (1867-1948) — (на змінку крайній проборуч). Народився він у м. Ольвіополь Елисаветградського повіту (після 1920 року — це місто Первомайськ Миколаївської області).

За походженням — балтійський німець. Після закінчення Санкт-Петербурзького університету Ед-

Молодочинського району Кирилівської області. У 1959 році Віталій Григорович закінчив філологічний факультет Одеського державного університету ім. Ш.М.Менделєєва. Наш земляк — доктор філологічних наук (1983), професор (1992), академік-секретар Відділення літератури, мови і мовознавства НАН України, Скарляріо — головний редактор журналу «Мовознавство» Львівського університету ім. О.О.Полуби НАН України. Академік Національної академії наук України (2003), заслужений діяч науки і техніки України, Віталій Григорович — автор монографій «Темні місця в «Слові о полку Ігоревім»», «Русь і варяги», «Прославілися академіки» (1998), «Історія українського мовознавства» (2001) та ін. Та, набувши найголовнішу справу Скарляріо — це семантичний етимологічний словник української мови, робота над ним тривала 30 років! Наш земляк — співавтор і

Віталій Скарляріо

це семантичний етимологічний словник української мови, робота над ним тривала 30 років! Наш земляк — співавтор і

Босько В.

Видатні мовознавці нашого краю: від Віктора Григоровича до Віталія Скарляріо / В. Босько // Народне слово. – 2012. – 2 лютого. – С. 1,13.

Анотація: Ознайомлено з постаттями видатних мовознавців В. І. Григоровича, Є. Ф. Будде, В. І. Харцієва, Едгара де Валя, І. К. Білодіда, В. Г. Скарляріо, які тісно пов'язані з історією нашого краю.

3. 1. Вчення про слово та художній образ

Наукова концепція О. Потебні ґрунтується на вченні про слово – його генезі, структурі, значенні, сприйманні, розумінні та можливості слова вченні підходив до з'ясування образу, міфу, специфіки мови, фольклору, літератури тощо.

Погляди науковця на слово сформувалися на фольклорному і мовному українському матеріалі, а також під впливом безпосередніх численних студій над словом та впливом західноєвропейських концепцій (В. Гумбольдта, Г. Штайнтала, М. Ласаруса, Г. Лотце та ін.). Виділяючи в слові два змісти – об'єктивний і суб'єктивний, О. Потебня стверджував, що «найближче значення слова народне», а найдаліше – особисте [338. – С.20].

У структурі слова О. Потебня вбачав три елементи: «єдність членороздільних звуків, тобто **зовнішній знак** значення; **уявлення**, тобто **внутрішній знак** значення, і саме **значення**. Іншими словами, в цей час у подвійному відношенні є **знак значення**: як звук і як уявлення» [342. – С.19].

Отже, слово, за Потебнею, складається з: 1) зовнішньої форми; 2) внутрішньої форми і 3) значення.

Щодо перекладу з російської мови на українську терміну О. Потебні «представление» українські вчені непослідовні. Очевидно, цей момент потребує окремого з'ясування. В. Брюховецький у примітці до перекладу праці І. Фізера літератури Олександра Потебні: «Термін «представление» українська теорія літератури Олександра Потебні: [446. – С.15] зазначає: «Термін «представление» (representation)»

2016.04.22
Д53

ОЛЕКСАНДР ПОТЕБНЯ ЯК ФОЛЬКЛОРИСТ

Микола Дмитренко

398(=161.2):001

Д 53

Вчення про слово та художній образ : [зауваження В. І. Харцієва про переклад значення слова «представление» О. Потебні] // Дмитренко М. Олександр Потебня як фольклорист : монографія / М. Дмитренко ; НАНУ, Відділ фольклористики Ін-ту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – К. : Сталь, 2012. – С. 115–116.

провідником її політики. Згідно з ідеологічних та класових вимог підбиралися викладачі та студенти. При чому, з часом планка цих вимог невпинно зростала. Хто їм не відповідав, безжалюно виштовхувалися геть, знищувалися.

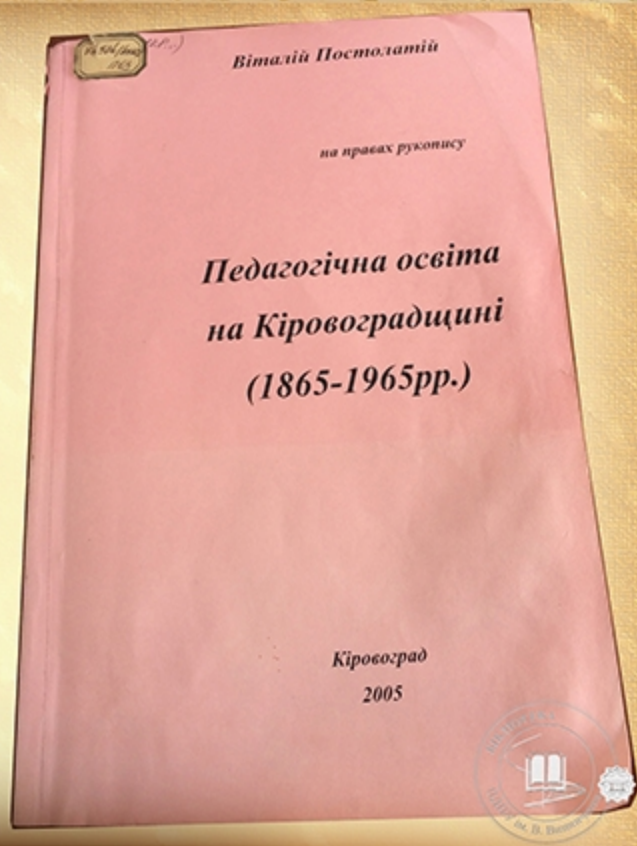
Партійне керівництво та контроль за діяльністю вузу були постійними та шкідливими. Все це визначало спрямованість та специфіку навчально-виховної роботи вузу в ті роки.

Вуз відчував постійний брак високопрофесійних викладацьких кадрів. З іншого боку наявні кадри безжалюдно знищувалися репресивним апаратом.

6. Перший професор Василь Іванович Харцієв (1866 – 1937 рр.)

Він один з перших висловив думку 1920 р. про необхідність заснування в Слєпаветграді педагогічного навчального закладу. Він його очолював у період становлення. Він став його першим і протягом тривалого часу єдиним професором. Він був його гордістю та окрасою понад 10 перших років існування закладу. Він заслуговує на те, щоб про нього розповісти окремо.

Ім'я В.Харцієва сьогодні вже повернуто до пантеону видатних українських педагогів, хоча упродовж десятиліть про нього не згадували.

74.584(4Укр)

П 63

Перший професор Василь Іванович Харцієв (1866–1937рр.) // Постолатій В. Педагогічна освіта на Кіровоградщині (1865–1965 рр.) / В. Постолатій. – Кіровоград, 2005. – С. 79–107.

Анотація: Ознайомлено з життям та творчою діяльністю талановитого просвітителя, вченого-філолога, педагога і організатора освітянської справи, Василя Харцієва, чие ім'я тісно пов'язане з історією створення Кіровоградського педагогічного інституту (нині ЦДПУ ім. В. Винниченка).

НАУКОВІ ЗАПИСКИ

Серія:
педагогічні науки

Випуск 125

2014

удк 371

ПЕДАГОГІЧНЕ НОВАТОРСТВО В. І. ХАРЦІЄВА В ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОМУ ГРОМАДСЬКОМУ КОМЕРЦІЙНОМУ УЧИЛИЩІ

Оксана ФІЛОНЕНКО (Кіровоград)

Вивчення ідей, поглядів, концепцій минулого збагачує й урізноманітнює наші уявлення про історико-педагогічний процес, а відтак сприяє його новому прочитанню, відкриває його нові грані, новий зміст, нові шпальти досліджень. Не випадково «персоналістський напрям», що завжди був провідним в історико-педагогічній науці, на сучасному етапі помітно активізувався. Так, О.В. Сухомлинська, зазначає, що педагогічна думка «завжди персоналізована, на ній лежить відбиток особистості її носія з його смаками, поглядами, віруваннями та уподобаннями» [7]. Тому аналіз праць і життєвого шляху педагогів, громадських діячів, які зробили вагомий внесок у розвиток вітчизняної науки і яких свого часу не було належно оцінено, залишається актуальним.

Пізнання історії педагогіки України як цілісного явища неможливе без поглибленого об'єктивного дослідження педагогічного минулого її окремих регіонів, які відрізнялися специфікою їх соціально-політичного, економічного і культурного розвитку. Синтез і узагальнення результатів таких досліджень дають змогу виявляти загальнопедагогічні та історико-педагогічні закономірності.

Період кінця XIX ст. – початку XX століття є початком розвитку сучасної національної педагогічної думки і розглядається як «просвітницький, культурницький». Цей період характеризується ставленням і реформуванням освітньої галузі. Загальнодержавні законодавчі акти мали різне регіональне втілення. Тому вивчення історичного минулого окремих регіонів дасть можливість створити узагальнену картину розвитку освіти з врахуванням регіональної

74.580

Н34

Філоненко О. В.

Педагогічне новаторство В. І. Харцієва в Єлисаветградському училищі / О. В. Філоненко // Наукові записки КДПУ. Серія: Педагогічні науки / ред. кол.: В. В. Радул [та ін.]. – Кіровоград : КДПУ, 2014. – Вип. 125. – С. 215–219.

Анотація: У статті розглянуто діяльність Єлисаветградського громадського комерційного училища, яка побудована на оригінальних (авторських) ідеях талановитого вченого, педагога і організатора шкільної справи Василя Івановича Харцієва і має в наявності результати, котрі визначають реальність та ефективність його функціонування.

- Франчук В. Ю. Из языкознания высказано на А. А. Потебня (По вопросу о языке и лингвистике на скалоныте). — «Византизм», с. 203—204.
- Франчук В. Ю. К столетию «Исторический материал» А. А. Потебни (1874—1974). — «Известия АН СССР. Серия литературы и языка», 1974, № 6, с. 527—528.
- Франчук В. Ю. Неизвестные материалы А. А. Потебни по русской грамматике. — «Известия АН СССР. ОЛЯ», 1963, № XXII, вып. 1, с. 56.
- Франчук В. Ю. Неопубликованные работы О. О. Потебни к славянской акцентологии. — Тезисы доклада О. О. Потебни к славянской конференции, Днепропетровск, 1966, с. 249—251.
- Франчук В. Ю. Пятнадцатый VII укр. славистичний в доопублікованих працях О. О. Потебні. — «Мовознавство», 1971, № 6, с. 39—42.
- Франчук В. Ю. Праці О. О. Потебні з акцентології. — «Мовознавство», 1971, № 3, с. 35—46.
- Франчук В. Ю. Творчість зв'язки лінгвістів України та мовознавства на Україні. — В кн.: Традиції українського мовознавства. Про студентів О. О. Потебни та І. І. Срезневського. — «Мовознавство», 1974, № 3, с. 36—44.
- Халавський М. Матеріали для біографії А. А. Потебни. — «Сборник Харьковского ист.-филол. о-ва», т. 18, 1909, с. 10—29.
- Халавський М. Е. О филологических мнених А. А. Потебни. — «Сборник Харьковского ист.-филол. о-ва», т. 5, Труды пед. отд., вып. 1, 1893, с. VI.
- Халавський М. Пам'яті А. А. Потебни. — РФВ, 1891, № 4, ч. 257—260. Передрук у зб.: Пам'яті А. А. Потебни, Х. 1892, с. 11—13.
- Харциев В. И. Воспоминания об Александре Афанасьевне Потебне. — «Славянское обозрение», 1892, т. II, кн. V—VI, с. 120—126; кн. VII—VIII, с. 364—376.
- Харциев В. И. [Вступна стаття]. — В кн.: Потебня А. А. Из записок по теории словесности. X, 1905, с. V—VI.
- Харциев В. И. [Вступна стаття]. — В кн.: Потебня А. А. Из записок по теории словесности. X, 1905, с. 510—556.
- Харциев В. И. Новый труд по истории языка и мысли А. А. Потебни. — «Труды пед. отдела при Харьковском ист.-филол. о-ве», 1899, вып. V, стр. 143—162.
- Харциев В. И. Посмертные материалы А. А. Потебни. — В кн.: Пам'яті А. А. Потебни, Х. 1892, с. 75—87.
- Харциев В. Предисловие. — В кн.: Потебня А. А. Из записок по русской грамматике, т. III, X, 1899, с. III—V.
- Харциев В. Предисловие. — В кн.: Потебня А. А. Из лекций по теории словесности, X, 1894, с. 1—11.
- Харциев В. И. Учение А. А. Потебни о народности и национальности. — «Мировой труд», 1902, II, с. 179—189; III, вып. 1, 1903, V, с. 118—138.
- Харциев В. И. Учение русского языка, ч. I. Этимология и синтаксис, 79 с., ч. II. Синтаксис, 62 с. Сиб., 1909.
- Харциев В. И. «Экспериментальные формы поэзии». — «Вопросы теории и психологии творчества», I, кн. 2, 1911, с. 347—399.
- Харциев В. И. Вступна стаття одного з учнів Потебні. — В кн.: Потебня А. А. Полное собрание сочинений, т. I, Мысль и язык, А. А. Потебня, 1926, с. XII—XXX.
- Харциев В. И. Мова та писемство — явління одного галузі мови. — «Червоный шлях», 1925, № 8, с. 160—169.
- Харциев В. И. Мова та писемство. — «Червоный шлях», 1925, № 5, с. 158—164.
- Харциев В. Потебня й «лапки» (З приводу однієї академічної річечі). — «Червоный шлях», 1925, № 3, с. 158—164.
- Харциев В. Потебня й сучасна поетика. — «Червоный шлях», 1927, № 12, с. 116—134.
- Харциев В. Потебня й сучасна поетика. — «Червоный шлях», 1927, № 12, с. 116—134.
- Харьковский государственный университет им. А. М. Горького за 150 лет, X, 1955.
- Про О. О. Потебню — с. 3, 28, 31, 35, 40, 76, 92, 93, 96, 98, 99.
- Хованский А. А. Два слова о грамматическом разборе. — «Филол. записки», 1878, вып. VI.
- Хорька. — УМШ, 1952, № 1.
- Хорька. — УМШ, 1952, № 1.
- Повідомлення про засідання вченої ради Інституту мовознавства АН УРСР, присвячене 60-річчю з дня смерті О. О. Потебни.
- Шаленчук С. Великий учений-лінгвіст. (До 60-х роковин з дня смерті О. О. Потебни). — «Вісник України», 1951, 11 XII.
- Шейтан Р. М., Леонтьев А. А., Потебня А. А. — Краткая литературная энциклопедия, М., 1963, с. 913—914.
- Шуляк К. К. Визначення учений-лінгвістів. (До 120-річчя з дня народження О. О. Потебни). — «Україна», 1955, № 5, с. 21.
- Шуляк К. К. Мовознавство в Харківському університеті. — УМШ, 1955, № 6.
- Про О. О. Потебню — с. 32—33.
- Чередиженко І. Видатний мовознавець. (До 120-річчя з дня народження О. О. Потебни). — «Радянська Буковина», 1955, 22 IX.
- Черкасова Е. Т. Русские союзы неместоименного происхождения. Пути и способы их образования, М., 1973.

016:4
Ф 84

Франчук В. Ю. Олександр Опанасович Потебня : [біобібліографічний нарис] / В. Ю. Франчук .
— К. : Наукові думка, 1975. — С. 84—85.

Анотація: Висвітлюється життя й наукова творчість О. О. Потебні, з ім'ям якого пов'язані видатні досягнення загальнослов'янської і, зокрема, російської та української філології у другій половині XIX ст. Подається загальний аналіз його праць з історії та діалектології східнослов'янських мов, теорії художнього слова, етнографії. Важливою частиною книги є широка бібліографія літератури про життя та діяльність ученого, а також бібліографія його праць.

творення комедійності...
Мова персонажів насичена фольклорними виразами. "у мене в шапці більше розуму, ніж у старість дурний став", "у мене в шапці більше розуму, ніж у тебе в голові", "з великого розуму в дурний заходиш", "тут думок, як піску в морі". Як бачимо, і цей засіб ґрунтується на народній сміховій культурі.

Чернецький В.К., доцент
Кіровоградського педінституту

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРОФЕСОРА В.І. ХАРЦІЄВА,
УЧНЯ АКАДЕМІКА О.О. ПОТЕБНІ, В ЄЛИСАВЕТГРАДІ

Помітний слід в культурному житті нашого міста залишив В.І. Харцієв. Він протягом трьох десятиліть працював на ниві народної освіти. Серед учнів О.О. Потєбні, як засвідчують сучасники вченого, було багато обдарованих, талановитих, що

26.891

K90

Чернецький В. К. Діяльність професора В. І. Харцієва, учня академіка О. О. Потєбні, в Єлисаветграді / В. К. Чернецький // Культура рідного краю : [тези обласної наукової конференції] / ред.: Г. Д. Клочек, Л. В. Куценко. – Кіровоград : Краєзнавчий музей, КДП, 1991. – 88 с.

Анотація: Стаття присвячена постаті активного організатора народної освіти Єлисаветградщини професора Василя Харцієва.

Олександр Чорний
4 червня 2020 р.

ПРОФЕСОР ВАСИЛЬ ХАРЦІЄВ – ФУНДАТОР ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ НА ЄЛИСАВЕТГРАДЩИНІ

Василь Іванович Харцієв увійшов в історію як педагог, знаний філолог-мовознавець та організатор освіти на Єлисаветградщині. Він прожив складне життя, впродовж якого лишався вірним обраній професії. Здобувши освіту в Харківському університеті, Василь Харцієв з 1890 року і до кінця життя учив молодих людей грамоті. Працював у різних навчальних закладах Харкова, Катеринослава та Єлисаветграда, поєднуючи педагогічну діяльність з активною громадською та просвітницькою роботою.

Плідною була його робота і в царині науки. Його здобутком став ряд серйозних наукових праць з мовознавства, теорії літератури та методики викладання мов. Будучи учнем відомого українського вченого-мовознавця О. О. Потебні, він з часом став найкращим знавцем його наукової спадщини.

У 1908 році В.І.Харцієв переїхав до Єлисаветграда, де очолив Єлисаветградську комерційну школу. На момент переїзду до нашого міста це вже був відомий учений, про якого можна було прочитати замітку в енциклопедичному словнику видавців Ф. А. Брокгауза та І. А. Єфрона. Працюючи в Єлисаветградському громадському комерційному училищі, Василь Харцієв перетворив його не лише на один із провідних навчальних закладів, а й зробив осередком культурного життя у місті.

У 1918 році герой пропонованого допису був призначений інспектором Єлисаветградського відділу народної освіти. На цій посаді педагог відзначився тим, що ініціював відкриття у Єлисаветграді вчительських курсів, які згодом стали вчительським технікумом. Навчальний заклад успішно зайняв провідне місце у підготовці вчителів для нашого краю. Пройшовши складний і славний шлях, дітище Василя Харцієва виросло до рівня Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка, а сам Василь Іванович став першим професором в історії вишу.

ХАРЦІЄВ
Василь Іванович
(1865 - 1937)

P.S.

Пропонований образ В.І.Харцієва створений на основі його фото з віньєтки Єлисаветградського громадського комерційного училища, зробленої на початку 1910-х років.

З повагою, Олександр Чорний